

Tilpasset mekling som konfliktløsningsmetode i konflikter om omsorgsorganisering

Anna Nylund, UiT Norges arktiske universitet

1. Innledning

De fleste konflikter om omsorgsorganisering karakteriseres av at familien har et vedvarende «høyt konfliktnivå».¹ Betegnelsen «høyt konfliktnivå» kan anses være misvisende, fordi det kan virke som konflikten i seg selv er problemet. Mange familier er grunnen for konflikten sykdom hos barn eller forelder, trakassering, vold, trusler eller rus.² I andre familier er emosjonelle og relasjonelle problem den sentrale underliggende årsaken til konflikten. Disse problemene kan være en følge blant annet av at familien er flerkulturell, at den ene forelderen ikke godtar bruddet eller at den ene forelderen ikke ønsker å diskutere et tema som den andre oppfatter som viktig.³ Gruppen «familier med høyt konfliktnivå» er med andre ord sammensatt og ofte gir et underliggende problem opphav til konflikten.⁴

I familier med høyt konfliktnivå er det vanskelig å finne en god løsning gjennom mekling. Grunnmodellen for mekling, altså tilretteleggende mekling, forutsetter normalt at foreldrene har en evne til samarbeid og at foreldrene kan se situasjonen fra barnets perspektiv og handle ut fra det.⁵ Modellen forutsetter også implisitt at begge foreldre har god omsorgsevne, slik at barnet uavhengig av innholdet i avtalen ikke risikerer å bli utsatt for omsorgssvikt.

Likevel er det ikke alltid slik at en redusert omsorgsevne automatisk leder til at mekling er et dårlig alternativ. For eksempel kan man finne en god løsning selv om en forelder som har en «fyllekule» i ny og ne, dersom forelderen er bevisst sitt

¹ For en nærmere presentasjon av gruppen, se Nylund 2012, side 215-217 med videre henvisninger. Konfliktnivået er særlig høyt hos familiene som kommer til retten. Hos flertallet er konfliktnivået på 5 eller mer på en skala fra 0-7, der 0 er ikke noen særlig konflikt og 7 er særlig høyt konfliktnivå, se Ådnanes m.fl. 2011a. Se også Ekeland og Myklebust, side 128-130 og Ekeland og Myklebust, 1997, side 94-95.

² Ådnanes m.fl. 2011a og Ådnanes m.fl. 2011b. Se også Bendiksen og Haugli 2015, side 149.

³ Gulbrandsen 2013, Breivik og Mevik 2012, Ådnanes, m.fl. 2011a, side 95 og 98-99, og Koch 2000. Ekeland og Myklebust 1997, side 130-132 viser også at mange foreldre har søkt hjelp fra andre instanser.

⁴ Fordi det ofte finnes underliggende problemer er begrepet foreldrekonflikt misvisende. Det peker på at det er konflikten i seg selv som er problemet og at begge foreldre har i omtrent like stor grad «skyld» i at det har oppstått en vedvarende konflikt.

⁵ Se Nylund 2012, side 218-219.

rusproblem og innser hvilke konsekvenser det har for barnet. Derimot bør man antakelig ikke mekle om en forelder har omfattende rusproblemer, eller en forelder ikke er bevisst hvilke konsekvenser rusbruket har for barnet.

På tilsvarende måte betyr ikke fraværet av risikofaktorer for omsorgssvikt at mekling er et godt alternativ. I mange familier har foreldrene underliggende emosjonelle og relasjonelle problemer og en manglende evne til å forstå barnets behov. Foreldrene trenger hjelp til å løse de underliggende problemene og hjelp til å se barnet før de kan begynne diskusjonen om mulige løsninger.

Dagens ordning er basert på grunnmodellen for mekling slik den ble utviklet først og fremst i USA. I mange delstater i USA er mekling under saksbehandlingen i domstol obligatorisk for alle familier ved samlivsbrudd. I Norge finner anslagsvis 85-90 % av familiene løsningen utenom domstolene, de aller fleste foreldre blir enige selv.⁶ På grunn av at helsetjenester, utdanning og pensjon er helt eller delvis privatfinansiert i USA, er de økonomiske spørsmålene som der må løses ved et samlivsbrudd mye større i USA enn i Norge. Grunnmodellen for mekling er altså utviklet for «familier flest» som ikke har noen underliggende problemer.

Gjeldende norske regler for mekling i konflikter om omsorgsorganisering består av tre trinn.

Det første trinnet er *obligatorisk mekling ved samlivsbrudd*, hvis partene har felles barn under 16 år, jf. ekteskapsloven⁷ § 26 (ektefeller) og barneloven (bl.)⁸ § 51 tredje ledd (samboere). Med andre ord gjelder dette alle foreldre som går fra hverandre, selv om konfliktnivået i mange familier er lavt. Foreldrene må møte til én time obligatorisk mekling, men den kan utvides til syv timer.⁹ Mange foreldre er allerede blitt enige om omsorgsorganiseringen og meklingen er derfor i realiteten ofte en formalitet.

Det andre trinnet er *obligatorisk mekling i forkant av en sak om omsorgsorganisering*, jf. bl. § 51 første ledd. Dette gjelder familier der foreldrene ikke har funnet en løsning på konflikten og den ene (eller begge) ønsker å ta saken til retten. Rammene og reglene for mekling er de samme som for obligatorisk mekling

⁶ Se Skjørten 2005, side 14 og Koch 2008, som slår fast at det har skjedd en økning i antallet saker. Økningen har fortsatt etter at Koch publiserte sin undersøkelse i følge tall fra Domstolsadministrasjonen.

⁷ Lov om ekteskap (ekteskapsloven), lov 4. juli 1991 nr. 47.

⁸ Lov om barn og foreldre (barneloven), lov 08. april 1981 nr. 7.

⁹ Mekleren kan selvfølgelig fortsette etter dette dersom familien ønsker det. Men arbeidet etter fullgatte syv timer karakteriseres ikke lengre som mekling.

ved samlivsbrudd, selv om målgruppen er en annen. Konfliktnivået er høyere og mange familier har underliggende problemer. I tillegg er noen familier gjengangere. De fleste familier deltar bare i den første obligatoriske timen. I over halvparten av sakene mener meklere at partene kunne ha blitt enig dersom meklingen hadde fortsatt.¹⁰ Meklere mener at rundskrivene og retningslinjene om mekling ikke gir rom for at å gå inn i de underliggende problemene og konfliktene, og at meklingen ikke gir meklere mulighet til å møte familien der den er.¹¹ Mange meklere opplever at de ikke har nok kunnskap om hvordan de kan møte ulike utfordringer i familiene.¹² Meklingen er ritualisert og bidrar ikke til å dempe konflikten eller til å løse den. Foreldre inngår forlik som hverken de eller meklere synes er gode.¹³

Det tredje trinnet er *mekling i retten* i saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær, jf. bl. § 61 første ledd nr. 1. I dette trinnet er konfliktnivået særlig høyt og andelen familier med særlig problematikk stor. Mekling kan foregå som en form for modifisert ordinær mekling der den sakkyndige og dommeren mekler. Mekling i retten kan også gjennomføres som utenrettslig mekling, blant annet gjennom å henvise familien til familievernnet eller til en ekstern mekler. Også denne typen av mekling er basert på grunnmodellen for mekling.

Mekling i konflikter om omsorgsorganisering er blitt kritisert fordi sakkyndige og dommeren har flere roller. Fordi meklingen er forlikorientert kan forlikspres oppstå. En del foreldre opplever at det ikke er anledning til å diskutere underliggende problemer fordi forlik og samarbeid blir vektlagt. En del sakkyndige opplever at de må «presse» foreldrene til forlik og at foreldrene da inngår forlik selv om den sakkyndige er usikker på om forliket er til barnets beste.¹⁴ Dette skjer selv om forarbeidene til barneloven uttrykkelig sier at foreldrene ikke skal presses til å inngå forlik.¹⁵ De fleste dommere har litt opplæring i mekling, men langt fra alle har den kompetansen som kreves i saker med høyt konfliktnivå. Dommerne trenger så vel

¹⁰ Ådnanes m.fl. 2011, side 100-101 og 104.

¹¹ Gulbrandsen 2013, Ådnanes m.fl. 2011, Gulbrandsen og Tjersland 2010 og Gulbrandsen og Tjersland 2013. Også utenlandsk forskning tyder på det samme, se f.eks. Beck og Sales 2000, Dingwall 2010, Beck, Sales og Emery. Motsatt Kelly 2004 og Emery, Sbarra og Grover 2005.

¹² Ådnanes m.fl. 2011b, side 133-139.

¹³ Kjøs, Madsen og Tjersland 2015 og Haugen og Rantalaiho 2010.

¹⁴ Koch 2008, side 21, Nordhelle 2011, side 179-180, Haugli og Nordhelle 2014, side 94. Breivik og Mevik 2012, side 125-130. Breivik og Mevik mener at det samlede presset fra dommer, sakkyndig og advokater ofte blir stort (side 127).

¹⁵ NOU 1998: 17, side 13, 47 og 131-132, Ot.prp. nr. 29 (2002-2003), side 41-42. Haugli (2007, side 378-379) er også kritisk til at forlik er et såpass fremtredende og uttalt mål i forarbeidene.

opplæring i familie- og barnefaglige spørsmål knyttet til samlivsbrudd, som gode kunnskaper og ferdigheter i mekling. Det vanlige er at den sakkyndige er barnepsykolog eller barnepsykiater, men det betyr ikke at vedkommende har særlig kompetanse i mekling eller i samlivsbrudd.¹⁶

Grunnmodellen for mekling blir brukt på alle tre trinn. Derfor er mekling i konflikter om omsorgsorganisering er paradoksalt nok ikke tilpasset familier med konflikter.¹⁷ Samtidig er en tradisjonell rettergang ofte et dårlig alternativ, som kan resultere i at konflikten blir mer tilspisset og kan bidra til at konflikten blir mer langvarig.¹⁸ Spørsmålet gjenstår hvordan dagens konfliktløsningssystem kan tilpasses bedre til familienes situasjon. Det er åpenbart at rettergangen til tross for sine mangler, er bedre enn mekling dersom barnet risikerer å bli utsatt for alvorlig omsorgssvikt. I tillegg finnes det indikasjoner på at barn risikerer å bli utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep, fordi underliggende problemer ikke blir oppdaget eller tatt på alvor under mekling eller rettergang.¹⁹

Temaet for denne artikkelen er hvordan rammebetingelsene og strukturene for mekling kan endres slik at den i større grad passer familier med høyt konfliktnivå. Ulike meklingsmodeller presenteres og diskuteres med tanke på hvordan mekling kan tilpasses familier med høyt konfliktnivå og om og hvordan tiltak kan tilbys i tillegg til mekling. Fordi grunnen til det høye konfliktnivået varierer i stor grad, vil også virkemidlene for å løse de underliggende problemene variere i stor grad.

2. Strukturelle reformer for å tilpasse tilbudet til klientene

Fordi mekling er basert på en modell for familier med lavt konfliktnivå er rammene for meklingen så vel med tanke på formålet med meklingen, meklerens mandat og tidsrammen form mekling snevre. Det blir ikke lagt opp til at grunnene til konfliktnivået skal kartlegges. Mange familier benytter seg heller ikke av tilbudet hos familievernnet utover den første obligatoriske timen, slik at familien ofte i praksis ikke har prøvd utenrettslig mekling.

¹⁶ Koch 2008, side 26-27.

¹⁷ Gulbrandsen 2013, Ådnanes mfl. 2011a og 2011b.

¹⁸ Nylund 2012 og Haugli og Nordhelle 2014.

¹⁹ Se Stang 2013 og Breivik og Mevik 2012. Se også Ådnanes mfl 2011b, side 52, der det fremgår at meklere sjelden har kontakt med andre instanser. Meklere som bruker modellen Barn i mekling, der meklere har en samtale med barnet i forkant av meklingen rapporterer at de i løpet av samtalen oppdager at familien har underliggende problemer og at barnet kan være utsatt for omsorgssvikt. Uten samtalen med barnet ville meklere ikke ha fått informasjon om forholdet.

For å møte behovet til familier med høyt konfliktnivå må strukturene i systemet tilpasses familienes behov.

2.1 Man må skille mellom ulike typer av underliggende problemer

Dagens ordning er langt på vei lagt opp ut fra en premiss om at det er konflikten i seg selv som er problemet. Mange familier med høyt konfliktnivå har et underliggende problem og ulike underliggende problemer trenger ulike typer av konfliktløsning.

For å tilby mekling som tar hensyn til familiens behov, må man kartlegge problemene. Kartlegging av problemene er nødvendig for det første for å identifisere familier der det er en klar *risiko for omsorgssvikt*. I dag blir antakelig en del barn utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep fordi særlig problematikk i familien ikke blir fanget opp eller belyst i tilstrekkelig grad i konflikter om omsorgsorganisering.²⁰ Hvis barnet risikerer å bli utsatt for alvorlige forhold, er mekling ikke egnet som konfliktløsningsmetode og man må unngå å bruke tid på mekling.

I familier der det underliggende problemet er av emosjonell og relasjonell art kan man som regel mekle.

Den tredje kategorien er familier med særlig problematikk. For denne gruppen er det vanskeligere å si om mekling er et godt verktøy. Det er ikke noe som tilsier at sykdom hos barn eller foreldre leder til at barnet kan bli utsatt for omsorgssvikt hos den ene forelderen eller at foreldrene generelt er uegnet til å avtale om løsninger. Spørsmålet er om foreldrene innser sine begrensninger og om de har evne og vilje til å bli bedre omsorgspersoner. Rus, trakassering, og ulike typer (emosjonell, fysisk, psykisk, seksuell og økonomisk) av vold, betyr heller ikke at familien skal være totalt avskåret fra å forhandle seg frem til en avtale.²¹

Spørsmålet er langt mer om foreldrene er i stand til å se sine begrensninger, barnets behov og konsekvensene av sine handlinger, og delta i en god diskusjon. For eksempel vil en «fyllekule» i ny og ne når barna er hos den andre forelderen, eller at foreldre som bruker vold i mangel på ferdigheter i konfliktløsning når vanskelige konflikter tilspisser seg, neppe diskvalifisere en forelder fra å delta i mekling. I begge tilfellene, men særlig i det siste, vil foreldrene trenge hjelp til å håndtere det

²⁰ Stang 2013.

²¹ Holt m.fl. 2008, Jaffe ym. 2008, Ver Steegh 2003 og Erickson & McKnight 1990.

underliggende problemet, men det i seg selv bør ikke være til hinder for mekling. På den annen side bør en familie der den ene forelderen bruker regelmessig heroin, men likevel vi ha normalt samvær, neppe egner seg til mekling. Mekling bør heller ikke brukes hvis en forelder bruker emosjonell, fysisk, psykisk, seksuell eller økonomisk vold for å trykke ned sin familie.

Det underliggende problemene i familiene må kartlegges for at man skal kunne avgjøre om mekling er egnet i det hele tatt. Det er med andre ord nødvendig med en form for kartlegging av familiene som et første trinn i prosessen, alternativt at kartleggingen skjer hos familievernnet under den obligatoriske førrettslige meklingen. På grunnlag av kartleggingen avgjør retten om mekling eller hovedforhandling er det rette sporet.

En mulighet er at alle familier med indikasjoner på alvorlige problemer går rett til en hovedforhandling. Dette er en fallitterklæring, der man går glipp av fordelene med mekling, særlig selvbestemmelse og løsninger som er tilpasset familiens behov. Forarbeidene legger opp til dette alternativet²², men i praksis brukes mekling likevel. Hvis den sakkyndige mener at påstanden om underliggende problematikk er uten grunn eller overdrevet, kan dommeren prøve mekling.

Det andre alternativet er at man utvikler kunnskap om når og hvordan man bør mekle og verktøy og rutiner for en nærmere kartlegging av problemene i familiene. Kartleggingen bør ikke bli for inngripende og ikke for ressurskrevende. Det er viktig å ta høyde for at det finnes familier som ikke har særlige underliggende problemer. Det er også viktig å huske kartleggingen kan være mangelfull og at konklusjonen kanskje må justeres etterpå.

2.2 Formålet med meklingen og mandatet til mekleren bør endres

Rammene for obligatorisk mekling i familievernnet er for snevre både tidsmessig og med tanke på formål og meklerens mandat. Rammene for mekling i retten er videre, fordi retten står rimelig fritt til å tilpasse meklingen til familiens behov. I praksis begrenses meklingen av at retten må forholde seg til måltall for saksbehandlingstid og at ressursene er begrensede. Forarbeidene legger opp til en

²² NOU 1998: 17, side 61.

løsningsorientert mekling der man fokuserer på det positive (såkalt kumba-yah mekling) og praksisen varierer stort.²³

Forlik bør ikke være det hovedsakelige målet hverken før eller under en rettssak. Det mest sentrale bør være å sørge for at resultatet er til barnets beste, og at man kan diskutere underliggende problemer. Dersom familien har store problemer, bør saken komme til hovedforhandling så raskt som mulig.

I familier der konflikten er en følge av emosjonelle eller relasjonelle problemer, bør rammene for meklingen gjøre det mulig å prøve å løse problemene. Dersom det finnes annen underliggende problematikk, bør man forsikre seg om at mekling er et egnet verktøy. Mekleren bør ha nok kunnskap til å håndtere problematikken. Kompetansen er ikke tilstrekkelig god i dag.²⁴ Ko-mekling der to meklere med forskjellig utdanning (for eksempel juss og psykologi, psykologi og sosialt arbeid) arbeider tett sammen, er en mulig løsning. Meklerne kan dra veksler på hverandres kunnskap og erfaring, og drøfte sammen hvordan meklingen skal foregå.²⁵ Det er en viktig forutsetning at meklerne, sakkyndige og dommerne har felles opplæring og at de har muligheter til regelmessig faglig påfyll.

For å unngå at barnet blir utsatt for en risiko for omsorgssvikt er det viktig at terskelen for å avslutte meklingen er lav. Signaler som tyder på en risiko for omsorgssvikt må tas på alvor. Da kan ikke meklingen være forliksorientert.

2.3 Tverretattlig samarbeid må utvikles

Arbeidsfordelingen mellom familievernet og retten bør utvikles. Konflikter om omsorgsorganisering handler i liten grad om juridiske spørsmål. I dag bruker mange familier bare den ene obligatoriske timen hos familievernet. Det er viktig at potensialet i mekling i familievernet blir utnyttet, slik at flere familier deltar i mekling utover den første timen. Man kan unngå at konflikten blir mer tilspisset og rettsliggjort. Familievernet har også gode muligheter til å følge opp familien i etterkant av en avtale. Dersom konflikten i første rekke handler om relasjonelle og emosjonelle problemer, er det mer naturlig at familievernet arbeider med familien. Samtidig kan rettens ressurser frigjøres til dømmende virksomhet.

²³ Se Nylund 2011.

²⁴ Koch 2008, side 17 og Ådnanes m.fl. 2011b, side 133-139.

²⁵ Se for eksempel Berger m.fl. 1994, side 117-120.

En mulighet er at familier som har deltatt i mekling i bare en eller to timer hos familievernnet, blir sendt tilbake til familievernnet for utenrettslig mekling. Dette forutsetter selvfølgelig at familiens situasjon tilsier at konflikten kan løses ved bruk av mekling. Fordelen med mekling hos familievernnet er at man unngår de rollekonflikter som oppstår når sakkyndige og dommere mekler. Ulempen ved å sende saken tilbake til familievernnet er at saksbehandlingen kan trekke ut på grunn av gjentatte, kanskje resultatløse meklingsforsøk og at familien kan oppleve et forlikspress.

3. Tilpassing av mekling

I tilretteleggende mekling (grunnmodellen for mekling) er meklers rolle å tilrettelegge for en dialog mellom partene. Hensikten er å få frem partenes interesser, endre på kommunikasjonen mellom partene og snu partenes oppmerksomhet fra fortid til fremtid. I barnemekling er hensikten også å få foreldrene til å se barnet og barnets behov, samt å hjelpe foreldrene gå fra rollen som partner til foreldrerollen. Mekleren hjelper partene finne en rekke gode løsninger for så å vurdere hvilken av dem som passer best barnets og foreldrenes behov og ønsker. Mekleren skal ikke gi foreldrene råd eller anbefale en viss løsning eller styre foreldrene i retning av en viss løsning.²⁶

I meklingslitteraturen har flere andre typer av meklingsmodeller blitt identifisert, særlig evaluerende mekling og terapeutisk mekling.²⁷ I evaluerende mekling er meklerrollen en blanding mellom ren tilrettelegging og dommerrollen. Mekleren vurderer partenes standpunkter og mulige løsninger. Noen ganger kan mekleren anbefale løsninger.²⁸ I terapeutisk mekling er meklerrollen en blanding mellom ren tilrettelegging og (familie)terapi.

Evaluerende mekling er problematisk på mange måter, blant annet på grunn av rollekonflikter, på grunn av at foreldrene ønsker å skjule negative forhold og fordi mekleren gjør sine vurderinger på et begrenset grunnlag.²⁹ Derfor kan ikke evaluerende mekling anbefales for familier med høyt konfliktnivå.

²⁶ Se blant annet Bernt, 2014 og Nylund 2011.

²⁷ Se for eksempel Nylund 2011, Tjersland og Gulbrandsen 2010 og Taylor 2002, side 104-140. I familiemekling bruker man også transformativ mekling og narrativ mekling, men disse er ikke særlig tilpassede for familier med høyt konfliktnivå.

²⁸ Bernt 2014, side 191-194. Se også Shienvold 2004, Barsky 2007, Pickar og Kahn 2011, side 60.

²⁹ Se nærmere Bernt 2014, side 213-216, Koch 2008, Haugli og Nordhelle 2014, side 94, og Nordhelle 2011.

3.1 Tilpasset tilretteleggende mekling

Tilretteleggende mekling kan tilpasses familier med høyt konfliktnivå gjennom at mekling gjøres mer omfattende. Mekleren kan åpne opp diskusjonen om emosjonelle og relasjonelle forhold knyttet til samlivsbruddet.³⁰ Partene kan få hjelp til en konstruktiv diskusjon om for eksempel kulturforskjeller.³¹ Ved behov kan mekleren i noen grad balansere maktforskjeller gjennom å hjelpe den «svakere» parten å gi klarere uttrykk for sine meninger og sitt syn på saken, diskutere innhenting og bruk av informasjon, eller ved å avdekke manipulasjon og annen skjult maktmisbruk.³² Mekleren kan også gi foreldrene «leksur» altså at foreldrene får i oppgave å diskutere et spørsmål med barna, prøve ut en ordning eller å drøfte et tema mellom meklingsmøtene.³³ Mekleren kan hjelpe foreldrene å snu fokus fra seg selv til barnet. Dette kan skje på mange måter, fortrinnsvis slik at barnet blir hørt i forkant eller under meklingen og at barnets syn på sin egen situasjon, familiens situasjon og fremtiden blir aktivt trukket inn i meklingen.³⁴

Tilretteleggende mekling forutsetter at mekleren har romslige tidsrammer og får et mandat til å diskutere emosjonelle, relasjonelle, kulturelle og kommunikasjonsmessige problemer. Det forutsetter også at mekleren har tilstrekkelig opplæring og erfaring. Mekling skal ikke bli terapi, slik at mekleren får en dobbeltrolle eller at grensen mellom mekling og andre typer av tiltak viskes ut. Følgelig vil tilpasset tilretteleggende mekling ikke være nok for familier med store problemer.

Tilpasset tilretteleggende mekling passer godt i det norske systemet. Modellen kan både være en del av den obligatoriske meklingen i forkant av rettssaken eller av meklingen under rettssaken. Man må imidlertid vurdere i hvilken grad foreldrene bør «presses» til mekling fordi mekling per definisjon bør være frivillig og fordi mekling kan (midlertidig) hindre adgangen til domstol.

Det mest naturlige er å legge ned ressurser i mekling i forkant av rettssaken og at man forsterker kompetansen i familievern.

³⁰ Tjersland og Gulbrandsen 2010, side 698 og Gulbrandsen 2013.

³¹ Nordhelle 2007, side 179.

³² Se for eksempel Haynes m.fl. 2004 og Nordhelle 2007.

³³ Taylor 2002, side 153-157. Se også Gulbrandsen og Tjersland 2011, side 44.

³⁴ Se for eksempel Parkinson 2012, side 195-222, se også side 165-194 om child-focused mediation. Barnets rett til medbestemmelse er et viktig tema, men det kan ikke behandles innenfor rammene for denne artikkelen.

3.2 Terapeutisk mekling

Familiemeklere har utviklet flere forskjellige metoder for å kunne arbeide med de underliggende psykologiske og relasjonelle problemene i familien. Disse meklingsmodellene kalles gjerne terapeutiske. Felles for metodene er at de kombinerer (kortvarig) terapi med mekling, og de går ofte under fellesbetegnelsen terapeutisk mekling. I løpet av terapien prøver mekleren å arbeide med partenes følelser, tidligere opplevelser eller endre familiens indre handlingsmodeller og strukturer.³⁵ Ofte kan enhver hendelse være opptakten til neste konflikt og kommunikasjonen mellom foreldrene er ofte dårlig eller dysfunksjonell.³⁶ Problemene i familien kan ikke løses innenfor rammene for vanlig mekling.

De to mest kjente modellene for terapeutisk mekling tilknyttet til domstolen er *terapeutisk familiemekling* (Therapeutic Family Mediation, TFM) utviklet av Irving og Benjamin³⁷, og den *strategiske terapeutiske meklingsmodellen* utviklet av Johnston med flere³⁸. Begge modellene er utviklet i USA, der retten i mange delstater, blant annet California, kan forplikte foreldrene til å delta i terapi og kurs.³⁹ I Norge har Grethe Nordhelle utviklet en egen terapeutisk meklingsmodell, som hun kaller *integral mekling*. Den integrale meklingsmodellen er ikke tilknyttet en bestemt terapeutisk modell. Derfor står mekleren fritt til å velge blant ulike terapeutiske grep. Modellen er ikke i første rekke utviklet for mekling i retten, og den er basert på at man ikke har et klart skille mellom terapi som skjer i forkant av meklingen og selve meklingen.⁴⁰

I *terapeutisk familiemekling* møter mekleren, som også er terapeut, partene hver for seg i forkant av meklingen. Under formøtene får partene individuell terapi eller parterapi enten hver familie for seg eller sammen med andre familier. Barnet kan trekkes inn i terapien. Hensikten er å bruke kortvarig, strategisk terapi for å hjelpe foreldrene bearbeide emosjonelle problemer og hjelpe familien videre i livet, slik at foreldrene kan finne gode løsninger for et fungerende samvær.⁴¹

³⁵ Sauer 2007, side 522-524.

³⁶ Mathis og Yingling 1990.

³⁷ Irving og Benjamin 2002

³⁸ Johnston m.fl. 2009.

³⁹ California Family Code, section 3190 og 3203. <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=fam&group=03001-04000&file=3190-3192> og <http://www.leginfo.ca.gov/cgi-bin/displaycode?section=fam&group=03001-04000&file=3200-3204> (lest 1.9.2015).

⁴⁰ Nordhelle 2006, side 14 ff.

⁴¹ Johnston m.fl. 2009 og Irving og Benjamin 2002.

Den *strategiske terapeutiske meklingsmodellen* er også oppbygd slik at familien deltar i terapi i forkant av selve meklingen. I tillegg møter terapeuten familiemedlemmene flere timer hver uke over en periode på flere måneder samtidig som de deltar i mekling. Der inngår ulike former for gruppeterapi som familiemedlemmene deltar i hver for seg eller som familie. Barna deltar i egne grupper.⁴²

I integral mekling flettes mekling og terapeutiske intervensjoner sammen. Forskjellen mellom integral mekling og tilretteleggende mekling kan være vanskelig å trekke presist. I tilretteleggende mekling kan mekleren ikke intervensjonere med terapeutiske grep i særlig grad, mens i integral mekling er det mulig og ønskelig med slike intervensjoner.

Det er uklart i hvilken grad meklingsmodellene leder til et godt resultat. To av tre familier får god hjelp av den strategiske modellen. Effekten vedvarer i 2-4 år.⁴³ Terapeutisk familiemekling har tilsvarende tall.⁴⁴ I begge modellene er familiene med underliggende problemer knyttet til vold, trakassering, rus og sykdom blitt luket bort før meklingen starter.⁴⁵

En svakhet ved terapeutisk mekling er at man *blander et tilbud om konfliktløsning med et behandlingstilbud*. Det er ikke i tråd med vår rettskultur at retten uten videre kan tvinge noen inn i et behandlingstilbud. Foreldrene må altså samtykke til terapeutisk mekling. Det er sannsynlig at enkelte foreldre vil vegre seg for terapeutisk mekling, fordi de vil oppleve det som stigmatiserende eller fordi de ikke ønsker den type hjelp. En bestemmelse som tvinger foreldrene til å delta i terapeutisk, eller som gjør tilgangen til mekling avhengig av et samtykke til terapi, vil være i strid med frivillighetsprinsippet som ellers brukes innenfor sosial- og helsesektoren.⁴⁶ For at frivilligheten skal være reell, kan man ikke bruke sanksjoner mot foreldre som nekter å delta i meklingen. Terapeutisk mekling er derfor bare mulig dersom begge foreldre samtykker.

⁴² Pruett og Johnston 2004, side 101-105 og Beck og Sales 2000, side 1025.

⁴³ Pruett og Johnston 2004.

⁴⁴ Taylor 2002, side 125.

⁴⁵ Se Taylor 2002, side 125 og 130.

⁴⁶ Se lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (sosialtjenesteloven) 18. desember 2009 nr. 131 § 42; Lov om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven) 2. juli nr. 63 1999 § 4-1; og Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) 2. juli nr. 62 1999 § 2-1.

Den andre svakheten er at det oppstår *rollekonflikter* fordi mekleren er både mekler og terapeut. Mekleren gir partene råd, diskuterer vanskelige temaer og skal fungere som en nøytral, uavhengig mekler. Det kan være vanskelig for partene å vite hvilken rolle mekleren har og problemer kan oppstå når mekleren går fra en rolle til en annen. Partenes vilje til å diskutere problemer kan svekkes av at mekleren også skal medvirke til et forlik. Den terapeutiske delen kan bli påvirket av at mekleren også skal prøve å få tilstand et forlik mellom partene.

Den tredje svakheten er at meklingen er *tid- og ressurskrevende*. Den strategiske modellen bruker et system der meklingen går over mange måneder, gjerne mer enn 6 måneder. Andre modeller har en noe kortere varighet.

3.3 Andre typer av tilpasset mekling

Meklingen kan også tilpasses slik at den *begrenses til en del av problemene*. For eksempel kan en forelder med nedsatt omsorgsevne kreve delt bosted, selv om dette åpenbart ikke er til barnets beste. Da kan man tenke seg at retten avgjør at barnet skal bo fast hos den forelderen som har god omsorgsevnen og ha (reduert) samvær med den andre. Etter at avgjørelsen om hvor barnet skal bo, kan foreldrene delta i mekling om organiseringen av samværet. Selv om retten har avgjort ett spørsmål, får foreldrene rom til å finne løsninger som passer familiens behov og ønsker. Begrenset mekling kan selvfølgelig ikke brukes i alle saker, men det kan være et tillegg i noen saker.

En annen metode er å organisere meklingen som et familieråd eller som et slags stormøte. I *familierådet* møtes hele familien, inkludert barna, for å diskutere situasjonen og ulike løsninger. Familieråd forutsetter at barna er store nok og at de ved behov får støtte til å komme med sine synspunkter. I et familieråd kan også for eksempel besteforeldre eller andre viktige personer delta.⁴⁷ I et *stormøte* bruker man tilsvarende modell som brukes i ungdomsstraff. Stormøtet er en møteplass for familien og for de etater som kan yte hjelp til familien, skole, helsestasjon, PPT, helsevesenet, barnevernet, familievernnet etc. Disse modellene gir barnet gode muligheter til å delta i viktige avgjørelser, men de kan også lede til at barnet blir i større grad enn nødvendig trukket inn i konflikten. Foreløpig er disse to metodene

⁴⁷ Strandbu 2011, side 98 ff.

prøvd ut fremst i barnevernet og i strafferetten. Vi trenger mer kunnskap om hvordan de kan tilpasses til konflikter om omsorgsorganisering.

4. Tiltak i tillegg til mekling

Mekling kan også tilpasses gjennom tiltak i tillegg til meklingen enten i forkant av meklingen, under meklingen eller i etterkant av meklingen.

4.1 Tiltak før og under mekling

Tiltakene i forkant og under mekling kan bestå av tilbud om *kurs, terapi, diskusjonsgrupper, veiledning, brosjyrer og elektronisk materiell* om blant annet hvordan samlivsbruddet påvirker barnet og hvordan foreldre kan hjelpe barnet. Noen familier trenger å vite mer om å løse konflikter i flerkulturelle familier, noen foreldre trenger et kurs i sinnemestring og noen trenger hjelp til å håndtere rusproblemer.

Tilrettelagt mekling i kombinasjon ulike tiltak og informasjon har mange fordeler sammenlignet med terapeutisk mekling. Mekleren får en mer rendyrket meklerrolle og man unngår rollekonflikter. Tiltakene kan skreddersys til hver enkelt familie.

Forholdet mellom tiltak og mekling er imidlertid problematisk, særlig hvis foreldrene ikke ønsker slike tiltak. Skal deltakelse i tiltak være en forutsetning for mekling, eller skal foreldrene bare oppfordres til å benytte seg av tilbudet? Hvis man eksplisitt eller implisitt forutsetter at foreldrene deltar i et tilbud, hva skjer hvis en forelder ikke lenger ønsker å ta del av tilbudet? Hvem skal ha ansvaret for å kvalitetssikre tilbudet og «overvåke» foreldrenes deltakelse? Til syvende og sist kan man spørre om det likevel er enklest med et vidt meklingsmandat, slik at meklingen handler om å diskutere de underliggende konfliktene og problemene.

Et viktig spørsmål er om for eksempel brosjyrer, kurs og andre tiltak virker slik som det er tenkt. Leser foreldrene som trenger det mest informasjonsmateriell og virker kursene som tenkt?⁴⁸ Tiltak kan fungere dårlig utenfor de store byene fordi avstandene er for lange og fordi nettbaserte tiltak krever at foreldrene er motivert. Mer forskning trengs for å utvikle et tilbud som passer det norske samfunnet og rettssystemet.

⁴⁸ Det er bare svak dokumentasjon om at kurs kan påvirke konfliktnivået og foreldresamarbeid. Mange er imidlertid optimistiske og peker på at selv liten forbedring kan gi store utslag, se for eksempel Fackerell m.fl. 2011 og Sigal m.fl. 2011.

Tiltakene er særlig problematiske dersom de skal gjennomføres som en del av mekling i retten, fordi retten i så fall må ha ansvaret for å kvalitetssikre, koordinere og følge opp tiltakene. Disse oppgavene er fjernt fra domstolenes kjernevirksomhet. Fordelen er at for eksempel veiledning eller terapi er uproblematiske som frivillige tiltak i tillegg til mekling, men problematiske når mekleren gjennomfører dem. I utenrettslig mekling er det enklere å kombinere ulike tiltak.

Tidlig evaluering (Early Neutral Evaluation, ENE) kan være et alternativ for familier der konflikten mellom foreldrene er blitt en stammekrig, altså der familie og venner er i høy grad involvert i konflikten. I tidlig evaluering for foreldrene hjelp til en realistisk vurdering av sin situasjon i forkant av mekling.⁴⁹ Foreldrene (og barnet) møter til en samtale med en sakkyndig. Etterpå får familien en vurdering av situasjon og mulige løsninger. Normalt er evalueringen konfidensiell, slik at den ikke kan brukes i en eventuell rettergang. Etter at partene har gjennomgått tidlig evaluering kan de delta i mekling.⁵⁰ Den sakkyndige skal dempe konfliktnivået, framheve barnets beste, peke på fordelene med å avtale om en fungerende løsning og å styrke foreldrenes tro på å kunne finne en løsning selv.⁵¹

Fordelen med tiltak i forkant og under mekling er at de gjør at meklingen kan skreddersys til den enkelte familiens behov, uten at det oppstår rollekonflikter. Mekleren holder seg til en rent tilretteleggende rolle fordi den sakkyndige evaluerer. Slik kan man unngå problemene som oppstår i den evaluerende meklingsmodellen.

Ulempen ved en evaluering er at foreldrene ønsker å posisjonere seg, noe som tilspisser konflikten. Evalueringen kan også være gjort på et spinkelt grunnlag. Den kan bidra til å låse diskusjonen mellom foreldrene og foreldrene kan bruke som et verktøy i den fortsatte konflikten.⁵²

4.4 Tiltak etter mekling

Fordi mekling i seg selv ikke er et godt nok verktøy for å senke konfliktnivået betraktelig kan familiene være avhengige av hjelp i etterkant av meklingen. Det finnes to modeller for å tilby hjelp etterpå. Den første er å lage en svært detaljert avtale om samvær og foreldresamarbeid, den andre å gi aktiv hjelp til konfliktløsning.

⁴⁹ Johnston m.fl. 2009, side 21-24. Birnbaum og Radovanovic 1999, side side 510. Sauer 2007, side 522-524.

⁵⁰ Santeramo 2004, side 325, Pearson 2006 og Pearson m.fl. 2006.

⁵¹ Pearson 2006, side 678.

⁵² Elrod 2001, side 502.

En *detaljert avtale om samvær og foreldresamarbeid* (parenting plan)⁵³ kan brukes som verktøy for å senke konfliktnivået. All kontakt mellom foreldrene er en potensiell kilde til en ny konflikt eller en mulighet til å videreføre den tidligere konflikten. I noen familier vil fravær av kontakt mellom foreldrene paradoksalt nok lede til at konfliktnivået synker over tid.⁵⁴ Foreldrene inngår en detaljert avtale om samvær: nøyaktig klokkeslett og plass for levering, hva barnet skal ha med seg og hva som skjer dersom en forelder bryter avtalen. I tillegg avtaler foreldrene om hvem som bestemmer og betaler for barnets hobbyer, hvem som kan hente barnet i barnehagen, på skolen og SFO, hvem som kan passe barnet og hvordan foreldrene skal løse konflikter og endre avtalen. Fordi avtalen er detaljert blir konflikter forebygget og foreldrene har klare regler å forholde seg til.⁵⁵

Ulempen ved detaljerte avtaler er at de kan lede til flere tvister om hvordan avtalen skal etterleves eller endres. En slik avtale har mange bestemmelser som ikke kan tvangsfullbyrdes, og dermed er man avhengig av at foreldrene følger avtalen. I tillegg er det allerede i dag mulig å inngå detaljerte avtaler, slik at behovet for særlige regler neppe er tilstede.

Det andre alternativet for hjelp i etterkant av forliket er aktiv hjelp til foreldrene. I USA har flere delstater innført en spesialordning for familier med særdeles høyt konfliktnivå som heter *parenting coordination*.⁵⁶ Ordningen går ut på at en person, parenting coordinator, som har tatt en spesiell utdanning fungerer som veileder, støtteperson, mekler og «voldgiftsdommer» for foreldrene etter et forlik eller en dom. Vedkommende møter begge foreldre regelmessig, svarer på spørsmål, tar imot klager om den andres atferd og gir råd og veiledning til foreldrene. Dersom foreldrene til tross for hjelp til forhandlinger ikke blir enige om praktiske ting, for eksempel leggetider, hvordan samværet skal gjennomføres i løpet av sommerferien, hva samværsforelder og barnet kan gjøre under samværet og hvor de kan opprettholde seg, om og hvordan samværsforelderens familie og venner kan møte barnet og hvilken atferd som er akseptabel når foreldrene er med barnet. En parenting coordinator kan ikke tilsidesette avtalen, bare bestemme om detaljer eller unntak som

⁵³ McKnight og Erickson 2004, side 129 ff.

⁵⁴ Maccoby og Mnookin 1992, side 292.

⁵⁵ Elrod 2001, side 530.

⁵⁶ I delstaten Minnesota blir begrepet *parenting consulting* brukt. I tillegg finnes en ordning som heter *parenting time expeditor*, der den tredje persons rolle er begrenset til spørsmål som gjelder først og fremst tidspunktene for samværet.
<http://www.afccnet.org/portals/0/afccguidelinesforparentingcoordinationnew.pdf>

ligger innenfor avgjørelse, for eksempel om nøyaktig tidspunkt for ferier eller henting og levering av barnet eller hvordan akutt sykdom skal håndteres.

Parenting coordination er svært inngripende overfor familien og et svært kostbart alternativ. Dersom foreldrene ikke kan avtale blir mange avgjørelser om familiens liv og barnets oppvekst flyttet over på en person som ikke er en del av familien og som ikke har god kjennskap til barnet og familien. Selv om en parenting coordinator kan innhente informasjon, samtale med foreldre og barnet, har vedkommende begrenset innblikk i barnets liv. Det er knyttet mange betenkeligheter til å overføre så mye makt til en person utenfor familien uten at vedkommende får foreldreansvar eller en direkte rolle i familiens liv. Det er meget betenkelig at en person gis mange forskjellige roller samtidig som vedkommende får informasjon om familiemedlemmenes privatliv. Koordinatoren gis så stor innflytelse, at man godt kan si at en del av foreldreansvaret blir flyttet på vedkommende.

5. En vurdering av tilpasset mekling og støtte under meklingen

Tilbudet i forkant av en rettssak bør etter mitt syn i større grad enn i dag tilpasses familier med høyt konfliktnivå. Dette gjelder selv om mekling ikke skal brukes på alle familier og at mekling dermed ikke skal være et obligatorisk trinn i saksbehandlingen i retten. Det er viktig å understreke at selv ikke den mest avanserte formen for mekling passer i alle saker, særlig ikke som hovedsakelig konfliktløsningsform.

Noen av de presenterte modellene innebærer så pass omfattende problemer at de ikke kan anbefales. Mange passer heller ikke inn i det norske samfunn, særlig problematiske er parenting coordination og detaljerte avtaler om samvær. I tillegg er det en del betenkeligheter knyttet til tidlige evalueringer og terapeutisk mekling, slik at disse to ikke bør være det primære alternativet. Andre modeller kan godt brukes som grunnlag for utviklingen av det norske systemet.

En utstrakt bruk av tilpasset mekling kan bety at de som går til søksmål får rask hjelp mens andre familier må vente på hjelp på grunn av ressursmangel. Da kan en rettssak være en måte å «snike i køen» eller en måte å prøve å tvinge den andre

forelderen til å delta i et bestemt tiltak. Dermed kan tilpasset mekling være prosessdrivende.⁵⁷

Dagens ordning for mekling både i familievernet og i retten behøver omfattende endringer, både med tanke på innhold og organisering av meklingen. I dag brukes mye ressurser på obligatorisk mekling ved samlivsbrudd, selv om de aller fleste familier ikke trenger hjelp. Samtidig blir familievernets ressurser underutnyttet for familier med høyt konfliktnivå.⁵⁸ Fordi meklingen forutsetter tverrfaglig og tverretatlig samarbeid og en kombinasjon av rettslig konfliktløsning og velferdsrettslige tiltak kommer flere rettslige problemer til å måtte løses.

Litteratur

Barsky, Allan E., «Mediative Evaluations». *Family Court Review* Vol. 45 2007, side 560–572.

Beck, Connie J.A. og Bruce D. Sales, «A Critical Reappraisal of Divorce Mediation Research and Policy». *Psychology, Public Policy, and Law* Vol. 6 2000, side 989-1056.

Beck, Connie J. A., Bruce D. Sales og Robert E. Emery, «Research on the Impact of Family Mediation». I Jay Folberg, Ann L. Milne og Peter Salem (red.) *Divorce and Family Mediation. Models, Techniques, and Applications*. Guilford Press, New York 2004, side 447-482.

Bendiksen, Lena L. R. og Trude Haugli, *Sentrale emner i barneretten*. 2. utgave. Oslo, Universitetsforlaget 2015.

Berger, Turid, John M. Haynes og Guro Undersrud, *Fra fiendskap til foreldreskap*. Tano 1994.

Bernt, Camilla «Sakkyndige i barnelovssaker for domstolene: roller og rettssikkerhet». *Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål*, 2014, side 178-228 og 297-314.

Birnbaum, Rachel og Helen Radovanovic, “Brief Intervention Model for Access-Based Postseparation Disputes”. *Family and Conciliation Court Review* Vol. 37 1999, side 504-513.

⁵⁷ Se også Koch 2008, side 16.

⁵⁸ Se Gudbrandsen og Tjersdal 2010, Gudbrandsen og Tjersdal 2013, Ådnes m.fl. 2011a og Ekeland og Myklebust 1996.

Breivik, Fritz Leo og Kate Mevik, *Barnefordeling i domstolen. Når barnets beste blir barnets verste*. Universitetsforlaget 2012.

Dingwall, Robert, «Divorce mediation: should we change our mind?». *Journal of Social Welfare & Family Law* Vol 32 2010, side 107-117.

Ekeland, Tor-Johan og Vidar Myklebust, *Foreldremekling: meklerperspektivet*. Volda: Møreforskning 1996.

Ekeland, Tor-Johan og Vidar Myklebust, *Foreldremekling: brukarperspektiv*. Volda: Møreforskning 1997.

Elrod, Linda D., “Reforming the System to Protect Children in High Conflict Custody Cases”. *William Mitchell Law Review* Vol 28 2001, side 495-551.

Erickson, Stephen K. & McKnight, Marilyn S.: “Mediating Spousal Abusive Divorces”. *Mediation Quarterly*. Vol. 7 1990, side 377–388.

Fackerell, Tamara A., Alan J. Hawkins og Nicole M. Kray, «How Effective Are Court-Affiliated Divorcing Parents Education Programs? A Meta-Analytic Study». *Family Court Review* Vol 49 2011, side 107-119.

Gulbrandsen, Wenke, “Foreldrekonflikter etter samlivsbrudd: En analyse av samspill og kilder til det fastlåsende”. *Tidsskrift for norsk psykologforening* 2013 vol, 50 side 538-551.

Gulbrandsen, Wenke og Odd Arne Tjersland, “Mekling ved samlivsbrudd: en oversikt over effektstudier”. *Tidsskrift for norsk psykologforening*. Vol. 47 2010, side 705-714.

Gulbrandsen, Wenke og Odd Arne Tjersland, *FORM-prosjektet. Foreldremekling ved samlivsbrudd*. Delrapport nr. 1. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo 2011.

Gulbrandsen, Wenke og Odd Arne Tjersland, “Hvordan virker obligatorisk foreldremekling ved store konflikter?”. *Tidsskrift for velferdsforskning* Vol. 16 2013, side 17-30.

Haugen, Gry Mette D. og Minna Rantalaiho, «Barns rettigheter i mekling ved separasjon og samlivsbrudd». I Anne Trine Kjørholt (red.), *Barn som samfunnsborgere . til barnets beste?* Universitetsforlaget 2010, side 111-131.

Haugli, Trude, «Lov om barn og foreldre». *Jussens Venner* vol. 42(2007, side 325-388.

Haugli, Trude og Grethe Nordhelle, «Sikker i sin sak? Om barn, sakkyndighet og rettssikkerhet.» *Lov og Rett* 2014, side 89-108

Haynes, John L., Gretchen M. Haynes og Larry S. Fong, *Mediation*. State University of New York Press 2004

Holt, Stephanie & Buckley, Helen & Whelan, Sadhbh: “The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of literature”. *Child Abuse & Neglect* Vol. 32 2008, side 797–810.

Irving, Howard H. og Michael Benjamin, *Therapeutic Family Mediation*. Thousand Oaks, Sage Publications 2002.

Jaffe, Peter G. & Johnston, Janet R. & Crooks, Claire V. & Bala, Nicholas: “Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Toward a Differentiated Approach to Parenting Plans”. *Family Court Review*. Vol. 46 2008, side 500–522.

Johnston, Janet, Vivienne Roseby og Kathryn Kuehnle, *In the Name of the Child. A developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce*. Second edition. Springer Publishing Company 2009.

Kelly, Joan B., «Family Mediation Research: Is There Empirical Support for the Field?» *Conflict Resolution Quarterly* Vol. 22 2004, side 3-35.

Kjøvs, Peder, Ole Jacob Madsen og Odd Arne Tjersland, «'Barnets beste'» i mekling ved samlivsbrudd. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. Vol. 52 Nr. 7 2015, side 570-579.

Koch, Katrin, Når mor og far møtes i retten – barnfordeling og samvær. Nova-rapport 13/2000.

Koch, Katrin, Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven – saker om foreldreansvar, fast bosted og samvær. 2008, http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/rapporter_planer/rapporter/2008/evaluering-av-saksbehandlingsreglene-for.html?id=503721 (lest 1.9.2015).

Mathis, Richard D. og Lynelle C. Yingling, “Recommendations for Divorce Mediation with Chaotically Adaptable Family Systems”. *Mediation Quarterly* Vol. 8 1990, side 125-136.

Maccoby, Eleanor E og Robert H. Mnookin, *Dividing the Child*. Harvard University Press, Cambridge 1992.

McKnight, Marilyn S. og Stephen K. Erickson, “The Plan to Separately Parent Children After Divorce”. I Jay Folberg, Ann L. Milne og Peter Salem (red.) *Divorce and Family Mediation*. Guilford Press 2004.

Nordhelle, Grethe, "Praktiseringen av sakkyndighetsarbeid i barnefordelingssaker – til barnas beste?" FAB 2011, side 176-197.

Nordhelle, Grethe *Mekling II. Sentrale temaer i konflikthåndtering*. Gyldendal, Oslo 2007.

Nordhelle, Grethe, *Mekling. Konfliktforståelse og konflikthåndtering*. Gyldendal 2006.

NOU 1998: 17, Barnefordelingssaker – avgjørelsesorgan, saksbehandlingsregler og delt bosted.

Nylund, Anna, "Barnefordelingssaker og 'familier med høyt konfliktnivå'" FAB 2012, side 215-235.

Nylund, «Barnefordelingssaker på godt og ondt». FAB 2011, side 302-322.

Parkinson, Lisa, *Family Mediation. Appropriate Dispute Resolution in a new family justice system*. 2nd edition. Bristol, Family Law 2012.

Pearson, Yvonne, "Early Neutral Evaluations: Application to Custody and Parenting Time Cases Program Development and Implementation in Hennepin County, Minnesota". *Family Court Review* 2006, side 672-682.

Pearson, Yvonne, Gunnar Bankovics, Maryellen Baumann, Nancy Darcy, Susan DeVries, James Goetz og Gregg Kowalsky, "Early Neutral Evaluations". *Family Court Review* Vol. 44 2006, side 672-682.

Pickar, Daniel B. og Jeffery J. Kahn, "Settlement-Focused Parenting Plan Consultations". *Family Court Review* 2011, side 59-71

Pruett, Marsha Kline og Janet R. Johnston, "Therapeutic Mediation with High-Conflict Parents". I Jay Folberg, Ann L. Milne og Peter Salem (red.), *Divorce and Family Mediation*. Guilford Press 2004, side 93-111, på side 101-105

Rød, Per Arne, Tor-Johan Ekeland og Frode Thuen, «Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* Vol. 45 2008, side 555-562.

Santeramo, Jordan Leigh, "Early Neutral Evaluation in Divorce Cases". *Family Court Review* 2004, side 321-341.

Sauer, Jessica J., "Mediating Child Custody Disputes for High Conflict Couples". *Pepperdine Dispute Resolution Law Review* Vol. 7 2007, side 501-533.

Shienvold, Arnold, «Hybrid Processes.» I Jay Folberg, Ann L. Milne og Peter Salem (red.) *Divorce and Family Mediation* Guilford Press 2004.

Sigal, Amanda, Irwin Sandler, Sharlene Wolchik og Sanford Braver, «Do Parent Education Programs Promote Healthy Postdivorce Parenting? Critical Distinctions and a Review of the Evidence». *Family Court Review* Vol. 49 2011, s. 120-139

Skjørten, Kristin, *Samlivsbrudd og barnefordeling*. Gyldendal 2005.

Stang, Elisabeth Gording, «'Når vi ikke får gehør i rettsapparatet har vi tapt på vegne av barnet'», I Karl Harald Søvig, Sigrid Eskeland Schütz og Ørnulf Rasmussen (red.), *Undring og erkjennelse. Festskrift til Jan Fridtjof Bernt 70 år*. Fagbokforlaget 2013, side 665-678.

Strandbu, Astrid, *Barnets deltakelse. Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Oslo, Universitetsforlaget 2011.

Taylor, Alison, *Family Dispute Resolution. Mediation Theory and Practice*. San Francisco, Jossey-Bass 2002

Tjersland, Odd Arne og Wenke Gulbrandsen, «Mekling ved samlivsbrudd: oversikt over modeller og ideologi». *Tidsskrift for norsk psykologforening* Vol. 47 2010, side 692-700.

Ådnanes, Marian, Gry Mette D. Haugen, Heidi Jensberg, Tonje Lossius Husum og Minna Rantalaiho, «Hva karakteriserer vanskelige saker i foreldremekling, og er meklingsordningen godt nok tilpasset?». Resultater fra evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov. *Fokus på Familien* nr. 2 2011(a), side 86-115.

Ådnanes, Marian, Gry Mette D. Haugen, Heidi Jensberg, Minna Rantalaiho, Tonje Lossius Husum, *Rapport. Evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov*. SINTEF Teknologi og samfunn. NTNU 2011(b).